

Jámborné Balog Tünde

MŰVELD A CSODÁT...

[SZÓ-BESZÉD]

2025-08-15 | ESSZÉ, SZÓ-BESZÉD

Rovatunkban olyan műalkotásokhoz vagy műrészletekhez kértünk szerzőinktől jegyzeteket, amelyek a nyelv és a beszéd témáját járják körül.

Tóth Árpád: RÍMES, FURCSA JÁTÉK

Szeszélyes, bús ajándék
E rímes, furcsa játék,
Ó, zokog, bár negédes –
Fogadd szivedbe, édes!

Mert csupa szívbe vert seb
Vérszínezi e verset,
Mint halvány őszi rózsza
Szirmát az őszi rozsdá.

De lásd, egyebem nincsen,
Se birtokom, se kincsem,
Nem adhatok tenéked,
Csak ily borús zenéket.

Szebb volna büszke kastély
Termén egy fényes estély,
Vagy lágy keréken zajló
Kocsidba drága pejló...

Vagy elrobajló fülke
Ringó pamlagján dűlve
Elnézni, merre foszlott
A sok távíró-oszlop...

Vagy úzni falka fürtjét,
Hallani hallali kürtjét,
Míg elfakul porosra
A frakk vidám pirossa...

Vagy tán az volna szebb lét:
Nézni istennők keblét,
Hol antik ívek árnyán

Mereng sok régi márvány...

Vagy Svájcban lenni vendég:

Csodálni naplementét,
Vagy vinne halk fedélzet,
Hol a banános dél szebb...

Ó, mind e rím mi kába,
Ó, mind e vágy hiába,
Nekünk, két árva rabnak,
Csak sóhajok maradnak...

De hallgasd most e verset,
E torz kedvvel kevertet,
Zsongítson furcsa hangja,
Mint füstös képü banda:

Itt flóta, okarína
S hegedük soka rí ma,
Száz hangszer, minden rím más,
S vén bánatom a prímás.

Ízzék a dal duhajjá,
Csattanjon vad csuhajjá,
Majd haljon el sohajtón,
Fejem öledbe hajtom.

Csönd. Ajkaim lezárva.
Ringass: árva az árvát,
Így, sírj csak, rámhajolva,
Meghalni volna jó ma...

Hetek óta keresem az okát, hogy miért nem hagy nyugton Tóth Árpád *rímes furcsa játékanak* szívfájdító gyönyörűsége annak ellenére, hogy elemzői és magyarázói közül többen a benne felsorakozó képek groteszkségét, sőt, karikatúra-jellegét emelik ki a vers élve-boncolásakor, vagy leszűkítik egy reménytelen élethelyzet metaforájára, netán egy könnyed, nosztalgikus költői játékra (ahogy a címben utal rá a költő is), és mindezek bizonyára fel is lelhetők benne itt-ott, de nem adnak magyarázatot az elementáris hatásra, amit olvasójában – ez esetben bennem – ébreszt.

Naponta kelt – mint vízbe dobott kő – egyre táguló köröket: emlékek, asszociációk gyűrűzik körül, naponta visz egyre mélyebbre és messzebbre; sodor messze... messze, de nem Babits logikus rendbe szerkesztett, katalogizált tájaira, hanem a múlt szeszélyes és személyes örvényeibe.

Persze, az olvasás nem a legmegfelelőbb kifejezés a *rímes furcsa játékkal* kapcsolatban, hiszen nem az értelmünkön keresztül közelít meg minket. Ránk tör és eláraszt, mint a szerelem, bőrünket bizsergeti, tört forgat bordáink között, édessége, a méz ősi, urali ézessége, az *Ómagyar Mária siralom* kódexbetűiből kibontva érzékszerveinken keresztül vesz birtokába: emlékképeket láttat, íze-illata, állaga van, miközben késélen táncol érzélgés és érzelem, szenvelgés és szenvedély, negédes és édes, élet és halál között.

szecesszióval nyakonöntött romantika

Kihalóban lévő generációnk – a mai nyolcvanasok-kilencvenesek nemzedéke – mindannak égi mására rátalál ebben a különös, szecesszióval nyakonöntött romantikában fogant

versben, amit kisgyerekként öntudatlanul magába szívott felmenőinek a 19. század derekáig visszanyúló, nyelvi- és viselkedésbeli hagyományként rátestált emlékeiből. Hiszen nagyszülei – tanár és nyomdász nagyapja, kántor és iparosodó parasztcsaládból érkező nagyanyái – a kiegyezés utáni évtizedekben születtek, egyidőben a Nyugat első nemzedékével!

A veretes szavak, különleges szókapcsolatok, és a Tóth Árpád tollán különös értelmet nyert és klasszikussá nemesedett enyhén avított jelzők és ragok felidéznek kamaszkori olvasmányainkat a könyvínséges, negyvenes-ötvenes évekből, amikor az új hatalom a múlt végleges eltörlése végett képletesen elégette, a valóságban tonnaszámra zúzdába küldte a köz- és magánkönyvtárak könyveit, és mi, akkori gimnazisták faltuk a születte ládákból, poros padlásokról, dohos kamrákból titkon előkerült ósdi regényeket, régi füzetes ponyvákat, a Vasárnapi újság 20. század eleji egybekötött példányait, színlapokat, és lapoztuk hajdani divatlapok szakadozott metszeteit a falkavadászatok századokon és határokon átívelő *hallali* kürtszavával fülünkben, és a rókákat űző gavallérok frakkjának porosra fakuló *pirossával* szemünkben.

A múltból feltoluló érzelmek, képek és nyelvi jelenségek (mint az *ajkaim lezárva* vagy a *vérszínezi e verset*) kézzelfogható közelségbe hozzák magántörténelmünk olyan mozzanatait is, amelyekre közvetlen utalás alig van vagy nincs is a versben, legfeljebb a költő életrajzából és a kor ismeretéből következtetünk rájuk, mint tízesztendőös apám iszonyatára, mikor e *rímes furcsa játék* születésének évében végignézi legfiatalabb, tüdőbajos nagynénje véres halálát.

De felötlenek más párhuzamok is.

Bár kisgyerekkorunkból hozott, sőt, elődeinktől örökölt emlékeinkben a *büszke kastély termén* nem rémlik fényes estély, de gyertyafényes vacsorák igézete – ezüst evőeszközös, damasztyszalvétás, bécsi porcelános terítéssel, elegáns vendégsereggel – igen. És négy esztendősen pullman-kocsi *ringó pamlagján dülve* is utaztam anyámmal, és a gőzösről leszállván *lággy keréken zajló* konflisban is ültem az előttem kocogó pejlovat csodálva, mikor még híre-hamva sem volt taxizásnak.

A *füstös képmű banda* száz hangszere pedig visszamuzsikál több mint nyolc és fél évtizeddel ezelőttre, amikor gügyögni épp csak elkezdő koromban anyám énekkel altatott esténként. Repertoárjában sok dal szerepelt, közülük azonban csupán egyetlen töredék maradt meg olyan elevenen bennem, hogy halkán simogató lággy szopránján eredetiben hangzik fel ma is fülemben, ha rá gondolok. Mintha itt és most énekelné a *ladiladilom, sárga liliomot*, míg a refrént megelőző rövid és vad sztorira már csak elmosódott szuvenírként emlékszem. (Ennek a szelektálásnak bizonyára megvannak a szakszavai az irodalomelméletben és a pszichológiában *is, de azok inkább* elkendőzik a lényegét, mintsem közelebb hoznák, mert csupán magyarázzák, nem művelik a csodát, ahogy Nagy László *Hegyi beszéde* szerint kellene!)

alussza mély magzatálmát

A ladiladilom, sárga liliom fragmentumnak valójában semmi köze nincs a hozzátartozó dalszöveg zanzásított drámájához, ami a *cigányok sátora*

kigyulladásáról, a bennégett vajdáról és *zimberi-zombori szépasszony*-lányáról, valamint az elbeszélő sajnálkozásáról szól, és amire csak közvetve emlékszem, anyám hangján megszólaló eredetijük már tudatalattimba süllyedve alussza mély magzatálmát, mindazzal az ősi tudással és emlékanyaggal együtt, amely az újonnan szerettekkel meghatározza *egyedüli példányságomat*, egyszersmind be is olvasztja a múlt végtelen, anonim közösségébe, ám a *ladiladilom* titokzatos jelszava, vagy inkább varázsigéje felold minden tilalmat és mindenestül rám zúdítja a múltat.

Én is altattam gyerekeimet pólyás koruktól, de versekkel, mert a dalokat, bármennyire szeretem a *Téli utazást* vagy az *Ej-haj gyöngyvirágot*, nem tudom reprodukálni: köznapi nyelven szólva botfülem, választékosabban kifejezve csak belső hallásom van. Ezért ringattam olyan versekkel álomba őket, amelyek iskolás koromtól belém ivódtak nyomdász nagyapámtól örökölt kedvenceimből: Kosztolányi *Mágiájából*, a *Szegény kisgyermek panaszaiból* és Somlyó Zoltán *Északra indulok* című köteteinek 1912-es első kiadásából. Versekkel, melyek sorait nagyapám fürge ujjai szedtek kicsiny ólombetűkből a múlt század tízes éveiben az egykori békéscsabai Tevan nyomdában.

Most látom csak, hogy milyen közeli rokonságban vannak a megjelenésük után több évvel született – ámde általam csak sok évtizedes késéssel megismert – *Rímes furcsa játékkal*, és azokkal a régi gyerekmondókákkal is, amelyek nagy részét szintén nem gyerekeknek szánták, ősi varázsszövegek töredékei bujkálnak bennük, mint Weöres Sándor és Pásztor Béla tudat és tudattalan határán billegő, ésszel fel nem fogható asszociációkra épülő, közösen teremtett négy sorosaiban is.

Unokáimat már a *Holdaskönyvel* is altattam és Apollinaire *kikericseivel*, a *halni készülő nagy réttel*, az *idő szagával* és a letépett *hangszállal*, de újra és újra közéjük csempészem a tinédzser-koromat megigéző, nagyapámtól örökölt mantráimat, és pilláik végül olyan versekre csukódtak le esténként, mint a *Régi szerelmes levele* vagy a *Züllött lantos szerenádja*.

központozás nélkül

*Én úgy szeretlek a cigarettához és a szalonkabáthoz
te vagy a hit... duruzsoltam lányaimnak és
kisfiamnak központozás nélkül, meg azt, hogy ó
hölgyek hölgye délvirág ó völgyek völgye mély világ
te sírkő fölé vont világ nézd most jön fel a holdvilág, és álmaikon holdsütötte tájak
képe úszott át és hallgatták a szívük zajait, amikor még beszélni se tudtak, sőt azután*

is, de soha nem kérdezték meg később, hogy mi az *a szalonkabát*, vagy hogy mit jelent az a sor: *hűvös éjben zúg a vér csantavér csantavér*, ahogy én sem kérdezősködtem a *ladiladilom sárga liliomról* anyámtól.

Ezek megkérdőjelezhetetlen evidenciák voltak, mint az, hogy nappal világosság van, éjszaka pedig sötét, és belénk épültek mint mérce és mérték a költészetben. Nem kellett hozzájuk magyarázat: a szavak maguk művelték a csodát.

S hogy *a Rímes furcsa játék* csak most tört be etalonjaim sorába, annak egyszerű oka van: Tóth Árpádnak nem jelent meg kötete Tevanéknál, így nem került föl nagyapám rozoga könyvespolcára sem.

kép | vecteezy.com